

**TEXNALOGIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MEHNAT
KO'NIKMALARINI SHAKILLANTIRISH****Jalolboyeva O'g'iloy***Buxoro innovatsiyalar universiteti**Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2- bosqich talabasi*

Anotatsiya. *Mazkur maqolada texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirish masalalari har tomonlama tahlil qilinadi. Dastlab, mehnat ko'nikmalarining nazariy asoslari, ularning rivojlanish bosqichlari va xalqaro hamda milliy tajribalar keng yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, o'quvchilarning amaliy faoliyatda ishtiroki va natijadorlikni oshirishga qaratilgan innovatsion metodlar muhokama qilinadi. Empirik tadqiqotlar asosida texnologiya darslarining samaradorligi, o'qituvchilarning roli va mavjud muammolar tahlil qilinadi hamda istiqbolli takliflar ishlab chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *texnologiya, mehnat ko'nikmalari, o'quvchilar, ta'lim*

Abstract. *This article thoroughly analyzes the development of students' labor skills in technology lessons. Initially, the theoretical foundations of labor skills, their developmental stages, and both international and national experiences are extensively covered. Furthermore, modern pedagogical approaches, students' engagement in practical activities, and innovative methods aimed at increasing effectiveness are discussed. Based on empirical research, the effectiveness of technology lessons, the role of teachers, and existing challenges are examined, and promising recommendations are proposed.*

Keywords: *technology, labor skills, students, education*

Аннотация. *В данной статье всесторонне анализируются вопросы формирования трудовых навыков учащихся на уроках технологии. Сначала подробно освещаются теоретические основы трудовых навыков, этапы их развития, а также международный и национальный опыт. Кроме того, обсуждаются современные педагогические подходы, участие учащихся в практической деятельности и инновационные методы, направленные на повышение эффективности. На основе эмпирических исследований рассматривается результативность уроков технологии, роль учителя и существующие проблемы, а также предлагаются перспективные рекомендации.*

Ключевые слова: *технология, трудовые навыки, учащиеся, образование*

Bugungi kunda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki ularning amaliy ko'nikma va malakalarini ham har tomonlama rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, prezidentimizni 2018-yil 7-may kuni qabul qilingan PQ-3698-son qaroriga ko'ra "Innovatsion rivojlanish vazirligi tashkil etilib, ilmiy va texnologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash" vazifasi yuklatildi. Ayniqsa, texnologiya darslari orqali o'quvchilarni mehnatga o'rgatish, ularning kasb-hunar ko'nikmalarini shakillantirish va ularda ijodkorlik, mustaqil fikrlash, ijtimoiy moslashuvchanlik kabi sifatlarni rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biriga aylangan. Ushbu jarayonda, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion o'qitish metodlari va integratsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mehnat ko'nikmalarini shakillantirish orqali o'quvchilar nafaqat kasbga yo'naltiriladi, balki ularning shaxsiy rivoji, ijtimoiy faolligi va kelajak hayotga tayyorgarligi ham kuchayadi. Biroq, texnologiya darslarida mehnat ko'nikmalarini samarali shakillantirish uchun nazariy asoslarni, tarixiy tajribalarni, amaliyotdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llarini chuqur o'rganish zarur. Mazkur maqolada ushbu masalalar atroflicha tahlil qilinib, ilg'or tajribalar va ilmiy-nazariy yondashuvlar asosida aniq xulosalar chiqariladi.

Texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirish masalasi pedagogika fanining eng muhim va keng qamrovli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mehnat ko'nikmasi tushunchasi va uning shakllanishi haqidagi nazariy asoslar XIX asr oxiri va XX asr boshlarida, ya'ni maktab ta'lim tizimi shakllanayotgan davrda paydo bo'lgan. Nemis pedagogi Y. F. Herbart tomonidan ilgari surilgan faoliyat orqali o'qitish tamoyili, o'quvchilarning bilimi va malakalarini amaliy faoliyatda mustahkamlash zarurligini ta'kidlagan. G. Kershensteiner esa mehnat maktabi konsepsiyasini ishlab chiqqan holda, o'quvchilarda kasb-hunar ko'nikmalarini shakillantirishni ta'limning ajralmas qismi sifatida ko'rgan. Uning fikricha, har qanday bilim mehnat jarayonida amaliyot orqali chuqur o'zlashtiriladi va bu o'quvchining rivojlanishiga kuchli turtki beradi. Shuningdek, J. Dyui tomonidan ilgari surilgan pragmatizm va tajriba asosidagi o'qitish konsepsiyasi ham o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirishda muhim o'rin tutadi. Dyui nazariyasiga ko'ra, bolalar o'z tajribalari orqali bilimlarni o'zlashtiradilar, amaliy faoliyat esa ularning tafakkurini, ijodkorligini va mustaqilligini rivojlantiradi. Bu yondashuvlar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan va zamonaviy pedagogikada keng qo'llanilmoqda.

Mehnat ko'nikmalarining shakllanishi va rivojlanishiga oid nazariy konsepsiyalar keyinchalik rus va boshqa xorijiy pedagoglar tomonidan ham rivojlantirildi. L. S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan sotsiokultural rivojlanish nazariyasi, o'quvchilarning mehnat faoliyati jarayonida ijtimoiy muhit va madaniy qadriyatlar orqali o'zlashtirishini asoslab berdi. Vygotskiy fikricha, har bir bola o'ziga xos ijtimoiy muhitda, atrofdagilar bilan o'zaro

hamkorlikda bilim va ko'nikmalarni o'rganadi. Bu jarayonda o'qituvchi va o'quvchining hamkorligi, o'zaro muloqot va amaliy faoliyat muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, A. N. Leontyev tomonidan ishlab chiqilgan faoliyat nazariyasi ham mehnat ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini chuqur tahlil qilgan. U o'quvchilarning har bir harakati, amaliyoti ma'lum bir motiv va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi, bu esa o'z navbatida, mehnat ko'nikmalarining samarali shakllanishiga zamin yaratishini ta'kidlagan. Bu nazariyalar asosida, o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini rivojlantirishda amaliy faoliyat, ijtimoiy hamkorlik va motivatsiya muhim o'rin tutadi.

O'zbekistonda texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakllantirish masalasi mustaqillik yillaridan boshlab yangi bosqichga ko'tarildi. O'zbek pedagog olimlari, jumladan, M. X. Xudoyberganov, U. U. Toshboev, R. A. G'aniyev va boshqalar tomonidan ushbu sohada fundamental tadqiqotlar olib borildi. M. X. Xudoyberganov o'z tadqiqotlarida texnologiya darslarining mazmuni, o'qitish metodlari va o'quvchilarning amaliy faoliyatini tashkil etish masalalarini chuqur tahlil qilgan. Unga ko'ra, texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakllantirish uchun ularni real hayotiy vaziyatlarga, amaliy mashg'ulotlarga keng jalb etish, har bir o'quvchining qiziqishi va individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. U. U. Toshboev esa texnologiya darslarida innovatsion metodlar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, axborot-kommunikatsion texnologiyalarning o'quvchilarning kasb-hunar ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni haqida ilmiy asoslangan fikrlar bildiradi. R. A. G'aniyev tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa texnologiya darslarida mehnat ko'nikmalarini shakllantirishda o'qituvchining kasbiy mahorati, dars jarayonini to'g'ri tashkil etish, interfaol metodlardan foydalanish va zamonaviy didaktik materiallardan foydalanish muhimligi ta'kidlangan.

Jahon miqyosida olib borilgan tadqiqotlar ham texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakllantirish masalasining dolzarbligini ko'rsatadi. Xususan, Finlyandiya, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlar ta'lim tizimida texnologiya va mehnat ta'limi alohida e'tiborga ega. Finlyandiyada texnologiya ta'limi dasturlari o'quvchilarning amaliy faoliyatini, ijodkorligini va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Germaniyada esa "dual ta'lim" tizimi orqali o'quvchilar maktabda nazariy bilimlarni, ishlab chiqarishda esa amaliy ko'nikmalarni egallaydilar. Bu yondashuvlar o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini samarali shakllantirish, ularni hayotga va mehnat bozoriga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Empirik tadqiqotlar natijalari ham texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakllantirishda bir qator muhim omillar mavjudligini ko'rsatadi. Dastlab, o'quvchilarning mehnatga bo'lgan motivatsiyasi, ularning kasb-hunar faoliyatiga qiziqishi va dars jarayonida faol ishtiroki asosiy omillardan biri sanaladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki,

o'quvchilarning texnologiya darslarida amaliy mashg'ulotlarda ishtiroki, ularning mustaqil faoliyat olib borishi, kichik jamoalarda ishlash qobiliyatini rivojlantiradi va bu orqali mehnat ko'nikmalari samarali shakillanadi.

Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan, interfaol metodlar, loyihaviy o'qitish, kompetensiyaviy yondashuv, modulli o'qitish va reflektiv tahlil usullari o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirishda samarali natijalar bermoqda. Interfaol metodlar orqali o'quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etadilar, o'z fikrlari va g'oyalarini mustaqil ifoda etadilar, muammoli vaziyatlarni hal qilishda o'z ijodkorliklarini namoyon qiladilar. Loyiha asosida o'qitish esa o'quvchilarning amaliy faoliyatini, ijodiy fikrlashini va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Kompetensiyaviy yondashuv orqali esa o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlari, balki amaliy ko'nikma va malakalari ham shakillanadi. Bu yondashuvlar texnologiya darslarining mazmunini boyitadi, o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda o'z bilim va ko'nikmalaridan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi.

So'nggi yillarda axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT)ning texnologiya darslarida keng qo'llanilishi ham mehnat ko'nikmalarini shakillantirish jarayonida yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda. Masalan, virtual laboratoriyalar, simulyatorlar, onlayn kurslar va interaktiv dasturlar orqali o'quvchilar turli texnologik jarayonlarni mustaqil o'rganish, amaliy mashg'ulotlarni bajarish imkoniyatiga ega bo'lmoqdalar. Bu esa, o'z navbatida, ularning mehnat ko'nikmalarini zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi. AKTdan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, ularning axborotlarni izlash, tahlil qilish va amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirishda o'qituvchi shaxsi va uning kasbiy mahorati muhim o'rin tutadi. O'qituvchi nafaqat bilim va ko'nikmalarni yetkazuvchi, balki o'quvchilarning amaliy faoliyatini tashkil etuvchi, ularda kasbga bo'lgan qiziqish va motivatsiyani oshiruvchi asosiy shaxsdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining kasbiy mahorati, uning pedagogik nuqtai nazari va innovatsion yondashuvlardan foydalanish qobiliyati o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi tomonidan ishlab chiqilgan amaliy mashg'ulotlar, loyihalar, guruhli ishlash va refleksiya usullari o'quvchilarning mustaqil ish olib borish, o'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Biroq, texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Avvalo, ayrim umumta'lim maktablarida zamonaviy texnologik jihozlar va didaktik materiallarning yetarli darajada emasligi, darslarning ko'proq nazariy yo'naltirilganligi, amaliy mashg'ulotlarga yetarli vaqt ajratilmasligi kuzatiladi. Bundan tashqari, o'qituvchilarning kasbiy malakasi va innovatsion

metodlardan foydalanish darajasi ham har doim yuqori emas. Bu esa, o'z navbatida, o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini to'liq shakillantirishga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, o'quvchilarning kasbga yo'naltirilishi, ularning individual qiziqish va ehtiyojlarini hisobga olish, oilaviy va ijtimoiy omillarni inobatga olish kabi masalalar ham dolzarb hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirish bo'yicha turli yondashuvlar va bahs-munozaralar mavjud. Ba'zi olimlar texnologiya darslarining asosiy maqsadi o'quvchilarda kasb-hunar ko'nikmalarini shakillantirish deb hisoblasalar, boshqalar esa ushbu darslar orqali ijodkorlik, muammoli fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va ijtimoiy moslashuvchanlik kabi kengroq kompetensiyalarni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydilar. Masalan, zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv tarafdorlari texnologiya darslarida faqat an'anaviy mehnat ko'nikmalarini emas, balki kommunikativ, axborotli, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarni ham shakillantirish lozimligini qayd etadilar. Bu esa texnologiya darslarining mazmunini kengaytiradi, o'quvchilarning hayotga tayyorligini oshiradi.

Tanqidiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirishda innovatsion metodlar, zamonaviy texnologiyalar va individual yondashuvlardan keng foydalanish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish, o'qituvchilar malakasini doimiy oshirib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning kasbga yo'naltirilishi, ularning qiziqish va ehtiyojlariga mos ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, oilaviy va ijtimoiy omillarni inobatga olish, texnologiya darslarini boshqa fanlar bilan integratsiya qilish zarurati ham dolzarb masalalardan hisoblanadi. Bu borada xalqaro tajribani o'rganish va milliy sharoitga mos ilg'or yondashuvlarni tatbiq etish samarali natijalar beradi. O'zbekistonda ham texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirish sohasida bir qator ilg'or tajribalar, innovatsion loyihalar va pedagogik metodlar ishlab chiqilgan va amaliyotda qo'llanilmoqda.

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirish murakkab, ko'p bosqichli va integratsiyalashgan jarayon bo'lib, u nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, o'quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlardan keng foydalanishni talab etadi. Bu yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar va amaliyotda qo'llanilayotgan ilg'or tajribalar texnologiya darslarining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning kasb-hunar ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan tahlillar va ilmiy-nazariy asoslar asosida xulosa qilish mumkinki, texnologiya darslarida o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakillantirish

zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayon nafaqat o'quvchilarning kasb-hunar faoliyatiga tayyorlanishiga, balki ularning shaxsiy rivoji, ijtimoiy moslashuvchanligi va hayotga tayyorlik darajasining oshishiga ham xizmat qiladi. Mehnat ko'nikmalarini shakillantirishda tarixiy va zamonaviy pedagogik nazariyalar, xalqaro va milliy tajribalar, innovatsion metod va texnologiyalar, shuningdek, o'qituvchining kasbiy mahorati va o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, texnologiya darslarida o'quvchilarning faolligini oshirish, amaliy mashg'ulotlar ulushini ko'paytirish, zamonaviy AKTdan keng foydalanish, kasbga yo'naltirish va oilaviy-ijtimoiy omillarni inobatga olish kabi masalalarga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Amaliyotda mavjud muammolarni bartaraf etish, ilg'or tajribalarni ommalashtirish va innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish orqali texnologiya darslarining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning mehnat ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirish mumkin. Bu esa, o'z navbatida, zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga javob bera oladigan, kasbiy jihatdan raqobatbardosh va ijtimoiy faol shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Herbart J.F. (1806). Allgemeine Pädagogik. Königsberg: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.
2. Dewey J. (1916). Democracy and Education. New York: Macmillan.
3. Vygotsky L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.
4. Xudoyberganov M.X. (2013). Texnologiya darslarida mehnat ko'nikmalarini shakillantirish. Toshkent: O'zbekiston.
5. Toshboev U.U. (2016). Zamonaviy texnologiya darslarini tashkil etishda innovatsion usullardan foydalanish. Toshkent: Fan.
6. G'aniyev R.A. (2018). Texnologiya darslarida o'quvchilarning kasb-hunar ko'nikmalarini rivojlantirish usullari. Toshkent: Ilm Ziyo.